

درس خارج فقه مضرت آیت الله مسینی بوشهری (دامت برکاته)

تاریخ: ۹ دی ۱۳۹۸

مصادف با: ۳ جمادی الاولی ۱۴۴۱

جلسه: ۱۴

موضوع کلی: فصل فی شرائط الوضوء

موضوع جزئی: شرط سیزدهم؛ اخلاص

سال تحصیلی: ۹۸-۹۹

« الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد و آله الطاهرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین »

مروری بر مسأله ۵۸۴

مسأله ۵۸۴: «إذا تیقن ترک جزء أو شرط من أجزاء أو شرائط الوضوء، فإن لم تفت الموالاة، رجع و تدارک و أتى بما بعده و أمّا إن شک فی ذلك، فإمّا أن يكون بعد الفراغ أو فی الأثناء، فإن كان فی الأثناء، رجع و أتى به و بما بعده و إن كان الشک قبل مسح الرجل اليسرى فی غسل الوجه مثلاً أو فی جزء منه و إن كان بعد الفراغ فی غیر الجزء الأخير، بنى علی الصحّة لقاعدة الفراغ و کذا إن كان الشک فی الجزء الأخير، إن كان بعد الدخول فی عمل آخر أو كان بعد ما جلس طويلاً أو كان بعد القيام عن محلّ الوضوء و إن كان قبل ذلك، أتى به، إن لم تفت الموالاة و إلّا استأنف»^۱.

این مسأله دو فرض دارد:

فرض اول، اینکه شخص یقین پیدا کند که جزئی از اجزاء وضو [، مثل مسح کردن] یا شرطی از شرائط وضو [، مثل طهارت و مباح بودن آب وضو] را ترک کرده است که در این صورت، اگر موالات به هم نخورده باشد، برمی گردد و آن را تدارک می کند و اجزاء بعد را انجام می دهد و وضو را تمام می کند، ولی اگر موالات به هم خورده باشد، او باید دوباره وضو بگیرد.

فرض دوم، اینکه شخص در ترک جزء یا شرط وضو شک کرده باشد که خود این فرض دو صورت دارد:

صورت اول، شک در اثناء وضو است، یعنی اگر شک در ترک جزء یا شرط، در اثناء وضو باشد، شخص برمی گردد و آن شرط یا جزء مشکوک را انجام می دهد و سپس اجزاء بعد را انجام می دهد؛ هرچند که شک مورد نظر، قبل از مسح پای چپ، مثلاً در شستن صورت یا در جزئی از شستن صورت باشد [که در این صورت نیز برمی گردد و صورت را دوباره می شوید و بقیه وضو را نیز انجام می دهد].

صورت دوم، شک بعد از فراغ از وضو است. خود این صورت نیز دو فرض دارد:

اول، اینکه شک مورد نظر، در غیر جزء آخر باشد که با تمسک به قاعده فراغ به صحت وضو حکم می شود.

دوم، اینکه شک مورد نظر، در جزء آخر باشد. در این صورت، اگر متوضی وارد عمل دیگری شده باشد یا بعد از جزء آخر مدت طولانی ننشسته باشد یا از محل وضو بلند شده باشد، با تمسک به قاعده فراغ به صحت وضو حکم می شود، ولی اگر متوضی هنوز وارد عمل دیگری نشده باشد یا مدت زیادی ننشسته باشد یا از محل وضو بلند نشده باشد، یعنی اگر موالات به هم نخورده باشد،

او آن جزء مشکوک را دوباره انجام می‌دهد و وضویش صحیح است، ولی اگر موالات به هم خورده باشد، او دوباره از ابتدا وضو می‌گیرد.

دلیل حکم مذکور در فرض اول

دلیل حکم مذکور در فرض اول، مبنی بر اینکه اگر موالات به هم نخورده باشد، متوضی برمی‌گردد و آن جزء متروک را تدارک می‌کند و اجزاء بعد را انجام می‌دهد و وضو را تمام می‌کند، این است که اگر جزء یک کل یا شرط یک مشروط منتفی شود، آن کل و مشروط منتفی خواهند شد [؛ الكل ينتفی بإنتفاء الجزء و المشروط ينتفی بإنتفاء الشرط]. بنابراین، علت حکم به تدارک جزء یا شرط ترک شده این است که کل بدون جزء، کل نیست و مشروط بدون شرط نیز مشروط نیست.

مرحوم شهید اول (ره) فرموده است که تدارک جزء یا شرط ترک شده، مذهب اصحاب است و ادعا کرده است که این مسأله، اجماعی است.

همچنین، روایت صحیح زرارہ نیز بر لزوم تدارک جزء یا شرط ترک شده دلالت دارد:

عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ (ع)؛ قَالَ: «... وَإِنْ تَيَقَّنْتَ أَنَّكَ لَمْ تُبَيِّنْ وَضُوءَكَ فَأَعِدْ عَلَى مَا تَرَكْتَ يَقِينًا حَتَّى تَأْتِيَ عَلَى الْوُضُوءِ»؛ زرارہ از امام باقر (ع) نقل کرده است که آن حضرت (ع) فرموده است که اگر یقین پیدا کردی که وضویت کامل و تمام نبوده است، آنچه را یقین داری که ترک کرده‌ای، اعاده کن تا وضو را کامل انجام بدهی.

اما در همین فرض اول، اگر موالات به هم خورده باشد، جایی برای تدارک جزء یا شرط ترک شده نیست، بلکه شخص باید دوباره از ابتدا وضو بگیرد.

دلیل حکم مذکور در صورت اول از فرض دوم

دلیل حکم مذکور در صورت اول [، یعنی لزوم رجوع و تدارک جزء یا شرط مشکوک التکرار]، ادعای عدم خلاقی است که از صاحب حدائق (ره) و صاحب مدارک (ره) نقل شده است و علاوه بر عدم خلاف مذکور، ادعای اجماع نیز شده است، هرچند که ممکن است که اجماع ادعا شده، اجماع تبعیدی نباشد، بلکه مستند به روایتی باشد که در این رابطه وارد شده است [و در ذیل به آن اشاره می‌شود] که در این صورت، اجماع مدرکی خواهد بود و اعتباری نخواهد داشت.

علاوه بر ادعای عدم خلاف و ادعای اجماع، به صحیح زرارہ [که در فرض اول ذکر شد] نیز تمسک شده است:

عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ (ع)؛ قَالَ: «إِذَا كُنْتَ قَاعِدًا عَلَى وَضُوءِكَ فَلَمْ تَذَرِ أَغْسَلْتَ ذِرَاعَيْكَ أَمْ لَا فَأَعِدْ عَلَيْهِمَا وَعَلَى جَمِيعِ مَا شَكَّكَتَ فِيهِ أَنَّكَ لَمْ تَغْسِلْهُ وَتَمَسَّحْهُ مِمَّا سَمَى اللَّهُ مَا دُمْتَ فِي حَالِ الْوُضُوءِ؛ فَإِذَا قُمْتَ عَنِ الْوُضُوءِ وَفَرَّغْتَ مِنْهُ وَقَدْ صِرْتَ فِي حَالٍ أُخْرَى فِي الصَّلَاةِ أَوْ فِي غَيْرِهَا فَشَكَّكَتَ فِي بَعْضِ مَا سَمَى اللَّهُ مِمَّا أَوْجَبَ اللَّهُ عَلَيْكَ فِيهِ وَضُوءَهُ لَا شَيْءَ عَلَيْكَ فِيهِ؛ فَإِنْ شَكَّكَتَ فِي مَسْحِ رَأْسِكَ فَأَصَبْتَ فِي لِحْيَتِكَ بَلَلًا فَامْسَحْ بِهَا عَلَيْهِ وَعَلَى ظَهْرِ قَدَمَيْكَ فَإِنْ لَمْ تُصِبْ بَلَلًا فَلَا تَقْضِ الْوُضُوءَ بِالشَّكِّ وَامْضِ فِي صَلَاتِكَ...»^۱.

۱. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱، کتاب الطهارة، ابواب الوضوء، باب ۴۲، ص ۴۶۹، ح ۱.

۲. همان.

امام باقر (ع) در روایت مذکور، فرموده است که اگر برای وضو گرفتن نشسته باشی و مشغول وضو گرفتن باشی و ندانی که آیا دست راست و دست چپ را شسته‌ای یا نشسته‌ای، دست راست و چپ و جمیع آنچه را که خدا شستن و مسح را معین کرده است و در شستن و مسح شک داری، اعاده کن. البته این در صورتی است که هنوز مشغول وضو باشی، ولی اگر بعد از فراغ از وضو این شک پیش آمد، مشکلی ندارد و نیازی به اعاده وضو نیست. پس اگر در مسح سر شک کردی و در محاسنت رطوبتی باشد، با آن رطوبت مسح سر و دو پا را انجام بده و اگر رطوبتی در محاسن نبود، وضوء را با شک نقض نکن و نمازت را ادامه بده... .

روایت مذکور، از نظر دلالت، به صراحت بر این دلالت دارد که در فرضی که شخص هنوز مشغول وضو گرفتن است و در جزء یا شرطی از اجزاء و شرائط وضو شک کرده است، باید جزء یا شرط مشکوک را تدارک کند و اصحاب بر طبق این روایت عمل کرده‌اند و به تدارک جزء یا شرط مشکوک حکم کرده‌اند لذا نمی‌توان قاعده تجاوز را جاری کرد و با تمسک به این قاعده به عدم لزوم تدارک جزء یا شرط مشکوک حکم کرد.

بحث جلسه آینده: روایاتی نقل شده‌اند که با صحیح زرارہ معارضند که ان شاء الله، در جلسه آینده ذکر و بررسی خواهند شد.

«الحمد لله رب العالمين»